

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення : 14.05.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 20.05.2025).
3. Ромовська З. В. Спадкове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 504 с.
4. Постанова Верховного Суду від 15.03.2023 р. у справі № 607/18756/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109876543> (дата звернення: 20.05.2025).
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Дата оновлення : 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 20.05.2025).
6. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Дата оновлення : 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 20.05.2025)
7. Харитонов Є. О., Давидова І. В., Сафончик О. І. та ін. Спадкове право: навч. метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2019. С. 80.

Владислава МАКАРЕНКО

курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПРОПАГАНДУ: ПРОБЛЕМАТИКА
ТА АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ**

Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за здійснення пропаганди у різних її формах, які охоплюють як дії, що посягають на основи національної безпеки, так і дії, що загрожують громадському порядку, правам людини чи міжнародному правопорядку. Незважаючи на те, що термін «пропаганда» використовується у низці кримінально-правових норм, його універсального тлумачення у Кримінальному кодексі України не існує.

У низці статей Особливої частини КК України фіксується наявність складу злочину, що в тій чи іншій формі пов'язаний із пропагандистською

діяльністю. Зокрема, це:

- ч. 3 ст. 111-1 – щодо колабораційної діяльності;
- ст. 299 – пропаганда жорстокого поводження з тваринами;
- ст. 300 – ввезення, виготовлення та розповсюдження творів, що пропагують насильство, расову, національну або релігійну нетерпимість;
- ст. 436 – пропаганда війни;
- ст. 436–1 – популяризація комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів [1].

Кожна з цих статей посягає на різні правові блага: національну безпеку, моральні засади суспільства, мир та міжнародну безпеку. Проте закон не формує чіткого поняття пропаганди як явища, що ускладнює його застосування на практиці та призводить до різночитань у правозастосовній діяльності.

Найбільш стабільними з точки зору правового регулювання залишаються норми ст. 300 та ст. 436 КК України, де з часу ухвалення змін не відбулося істотних трансформацій змісту. Інші статті щодо пропаганди з'явилися або були змінені під впливом зовнішньополітичної ситуації, зокрема після 2014 року, у зв'язку з агресією рф проти України та переорієнтацією на європейські стандарти.

Цей період став часом найбільшого зростання злочинності, оскільки війна спричиняла не лише матеріальне зруйнування та загибель людей усередині країни, але й впливала на психологічний та моральний стан суспільства [2]. Дестабілізація безпекової ситуації, втрата довіри до інституцій, підвищена соціальна вразливість і загальне зниження відчуття правового порядку створили сприятливі умови для поширення ворожої пропаганди, зокрема на тимчасово окупованих територіях.

Визначення терміна «пропаганда» частково розкривається в ст. 2 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів...» від 09.04.2015 № 317-VIII. Тут ідеться про публічне заперечення злочинності тоталітарних режимів, поширення інформації, яка виправдовує їхні злочини, пропаганду діяльності радянських репресивних органів, а також виготовлення та використання продукції з відповідною символікою.

У 2021 році в межах гармонізації законодавства з нормами Європейського Союзу було внесено зміни до ст. 299 КК України, де вперше криміналізовано пропаганду жорстокого поводження з тваринами. Проте навіть у цьому випадку законодавець не надав чіткого дефінітивного тлумачення поняття «пропаганда», що створює передумови для неоднозначного трактування та ускладнює застосування норми.

Після початку повномасштабної збройної агресії рф у 2022 році ухвалено Закон України № 2108-IX від 03.03.2022, яким запроваджено відповідальність за колабораційну діяльність, у тому числі за пропаганду в закладах освіти. Йдеться про дії, спрямовані на виправдання агресії,

утвердження окупаційного режиму, а також впровадження стандартів освіти країни-агресора. Ця норма стала відповіддю на спроби нав'язування ворожій ідеології в системі української освіти на тимчасово окупованих територіях.

Пропагандистська діяльність в умовах війни набуває особливої небезпеки. У цьому контексті важливо звернутися до норм міжнародного гуманітарного права. Наприклад, ст. 51 IV Женевської конвенції прямо забороняє державі-окупанту примушувати осіб, які перебувають під її владою, до служби у збройних силах. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій передбачає, що держави мають утримуватися від залучення дітей до збройних конфліктів, а Додатковий протокол II забороняє вербування дітей до 15 років. Хоча вказівки на пропаганду в цих нормах відсутні, зрозуміло, що вона може слугувати інструментом для таких порушень [3, 4].

Практика показує, що пропаганда може фактично бути передумовою для воєнних злочинів, проте сама по собі не завжди охоплюється цим поняттям. Тільки в разі набуття ознак примушування або вербування пропагандистські дії можуть кваліфікуватися як воєнний злочин за ст. 438 КК України. Проте є приклади, коли такі дії трактуються судами надто вільно. Так, Подільський районний суд м. Києва визнав винною особу за пропаганду служби в армії держави-окупанта. Суд, спираючись на положення міжнародного права, розцінив окремі публічні висловлювання в окупованому Криму як елемент воєнного злочину, хоча межа між пропагандою, примушуванням та вербуванням залишилася юридично розмитою [5].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває потреба чіткого нормативного розмежування вказаних понять, що унеможливить свавільне правозастосування та забезпечить юридичну визначеність.

Загалом, розробка цілісної державної політики протидії пропаганді в умовах війни має принципове значення для захисту інформаційного простору, підтримки демократичного ладу та національної безпеки. Така політика має охоплювати не лише кримінально-правові заходи, а й інформаційні, економічні, просвітницькі й технологічні інструменти. Їх впровадження дозволить ефективно протистояти ворожій пропаганді, зменшити її деструктивний вплив та забезпечити стійкість українського суспільства до інформаційних загроз.

1. Навчальний посібник для підготовки до атестації з курсу «Кримінальне право», кол.авт. Дніпро: ДДУВС, 2024, 444 с.

2. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України: навчальний посібник/ А. Є. Фоменко, О. С. Юнін, В. С. Бурлака, В. В. Шаблистий та ін. Київ: Алерта, 2023. 532 с.

3. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право. Загальна частина. МККК. 420 с.

4. Хенкернс Ж.-М., Досвальд-Бек Л. Звичайне Міжнародне гуманітарне право. Норми. МККК, 2006. 818 с.

5. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 15.06.2023 р. (справа №758/16427/21, провадження №1-кп/758/422/23). Єдиний державний реєстр судових рішень: оф. вебсайт. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111764865>.